

УДК 94(430):94(477)"1939/1945"

Спудка І. М.¹, Жигулін В. В.²

¹ канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-317 НУ «Запорізька політехніка»

ГІТЛЕР, СТАЛІН І УКРАЇНА: БЕЗЖАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ

"Bloodlands" – саме цим неологізмом позначив американський історик Т. Снайдер назвав землі, що найбільше постраждали від нацистської та комуністичної диктатур. До "кривавих земель" він, зокрема, включив Польщу та Україну. Коли говорять про Україну, зазвичай справедливо наголошують, що нещадний вихор війни двічі пронісся по Україні – із Заходу на Схід і зі Сходу на Захід.

В Україні було задіяно до 60 % дивізій Вермахту, майже половину бойових частин Радянської Армії, що нанесли низку стратегічних ударів по німцях. Саме з України відкрився шлях радянських військ у Центральну Європу і на Балкани. У завойовницьких планах Адольфа Гітлера Україна посідала особливе місце. Власне, ці плани будувалися із врахуванням захоплення України, що мала стати важливою складовою частиною реалізації "Плану голоду" (Der Hungerplan). Цей план передбачав голодування жителів окупованих територій СРСР для того, щоб отримати додаткові продукти харчування для німецьких військ і населення Німеччини.

У стратегії Й. Сталіна Україна так само завжди була присутня. Червоний диктатор ніколи не забував прагнення українців до незалежності, продемонстровані у 1917-1920 рр. Він люто боровся не лише із відвертими супротивниками більшовиків. Серед української етноеліти він постійно вишукував "сепаратистів" і "націонал-ухильників", висловлював недовіру всій Компартії України, а зрештою використав складну ситуацію початку 1930-х років для упокорення України за допомогою Голодомору.

Приречений на те, щоб опинитись між двома тоталітарними потугами, Україні під час Другої Світової судилося пережити протистояння регулярних армій, геноцидів, депортацій, мобілізацій, вивезень на роботи, зіткнення партизанських і підпільних рухів і ще чимало такого, що насправду зробило українську землю кривавою. 22 серпня 1939 р. у виступі перед командуючими всіх збройних сил Німеччини Гітлер сказав: "3 осені 1938 р. я вирішив йти разом із Сталіним... Сталін і я – єдині, які дивляться лише у майбутнє. Так, я найближчими днями на німецько-радянському кордоні подам руку Сталінові і разом з ним розпочну новий розподіл світу...". Так і сталося 23 серпня того самого 1939 р. Тоді, як відомо, було підписано пакт "Гітлер-Сталін" (який чомусь тепер називають "пакт Молотова-Ріббентропа"). Диктатори ділили Європу і кожен мав свої розрахунки. Однак в їхніх планах не було місця незалежній Україні.

17 вересня 1939 р. СРСР вступив у Другу світову війну: війська Українського фронту увійшли на територію Західної України і Західної Білорусії. 22 вересня Червона Армія була у Львові, а 27 вересня нацисти захопили Варшаву. Вересень 1939 р. сталінська пропаганда подавала як "визвольний похід" Червоної Армії, "золотий вересень" для Західної України, як "братерське об'єднання". Не було ніякого "братерського об'єднання". Як засвідчують відкриті в останні роки документи, йшлося про встановлення на західноукраїнських землях комуністичної диктатури, насадження відповідних адміністративних структур та знищення попередньої польської адміністрації (та її репрезентантів), про послідовне нищення українських національних організацій і української інтелігенції (апріорно для Москви "націоналістичної"). 22 червня 1941 р. поставило хрест на злочинних домовленостях Гітлера і Сталіна, але не на випробуваннях для українців. З початком війни розпочалося здійснення мобілізаційних заходів. Ресурси України вивозилися на Схід СРСР і райони Середньої Азії, куди було евакуйовано 3,5 мільйони громадян України. На Схід вивезли обладнання 550 найбільших українських промислових підприємств, а решту розграбували німці.

За умов наступу німецьких військ ЦК ВКП(б) і радянський уряд дали вказівку місцевим органам влади і парторганізаціям знищувати все, що не вдалося евакуювати: устаткування заводів, фабрик, колгоспну техніку, реманент, палити збіжжя, сільськогосподарську рослинність. Про це йшлося у директиві Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) від 29 червня 1941 р., у виступі Сталіна по радіо 3 липня 1941-го, у спеціальній постанові Державного Комітету Оборони від 22 липня 1941-го та в інших документах. Як відомо, в них мовилося про утворення зони "спаленої землі". За підрахунками фахівців, у 1943-1945 рр. в Україні до Радянської Армії було мобілізовано близько 3 мільйонів осіб. У 1944 р. кожен третій військовослужбовець діючої

армії був українцем. У військах 1-4-го Українських фронтів у стройових, переважно піхотних частинах і з'єднаннях, українці становили 60-80 %.

Однаке антилюдяна сталінська військова стратегія, що не рахувалася з жертвами, призвела до значних втрат серед чоловічого населення України. Не менше третини мобілізованих жителів УРСР загинули в цей період. Повосний етнодемографічний вакуум в Україні заповнювався за рахунок жителів інших регіонів СРСР. Масштаб втрат України в роки війни такий: втрати СРСР становлять до 40 % сукупних втрат, заподіяних всім учасникам Другої світової війни, разом узятим, а матеріальні втрати України дорівнюють приблизно 40 % тодішніх загальносоюзних втрат. У 1940 р. в Києві було 930 тисяч мешканців, у 1943-му – 180 тисяч. Офіційні втрати Україні у війні становлять до 10 мільйонів осіб.

Цікаво, що під час війни сталінський режим загравав із національними почуттями українців, щоб стимулювати їхній патріотизм. Зокрема, серед усіх союзних республік лише УРСР дозволили мати "свій" орден. Йдеться про орден Богдана Хмельницького, запроваджений 10 жовтня 1943 р. указом Верховної Ради СРСР.

Нагадаю і про те, що учасники бойових дій у 1941-1945 рр. одержали 7 млн. орденів та медалей. З них 2,5 млн. припало на частку уродженців України, частка українців серед Героїв Радянського Союзу становила 18,2 % (Росіян було найбільше – 71 %, білорусів - 3,3 %, представників інших 40 національностей - 7,4 %.)

Нарешті, не варто забувати, що саме українець у прямому сенсі поставив крапку у Другій світовій війні. Це був молодий генерал українського походження Кузьма Дерев'янка, який 2 вересня 1945 р. від імені СРСР підписав на борту крейсера "Міссурі" капітуляцію Японії.